

Zbiór Orzeczeń

WYROK TRYBUNAŁU (czwarta izba)

z dnia 30 kwietnia 2014 r. *

Dyrektywa 93/13/EWG — Nieuczciwe warunki w umowach zawieranych między przedsiębiorcą a konsumentem — Artykuł 4 ust. 2 i art. 6 ust. 1 — Ocena nieuczciwego charakteru warunków umownych — Wyłączenie warunków dotyczących określenia głównego przedmiotu umowy lub stosowności ceny albo wynagrodzenia, pod warunkiem że warunki te zostały wyrażone prostym i zrozumiałym językiem — Umowy o kredyt konsumencki denominowany w walucie obcej — Warunki dotyczące kursów wymiany walut — Różnica między kursem kupna, stosowanym do uruchomienia kredytu, a kursem sprzedaży, stosowanym do jego spłaty — Uprawnienia sądu krajowego w przypadku warunku zakwalifikowanego jako „nieuczciwy” — Zastąpienie nieuczciwego warunku przepisem prawa krajowego o charakterze dyspozytywnym — Dopuszczalność

W sprawie C-26/13

mającej za przedmiot wniosek o wydanie, na podstawie art. 267 TFUE, orzeczenia w trybie prejudycjalnym, złożony przez Kúria (Węgry) postanowieniem z dnia 15 stycznia 2013 r., które wpłynęło do Trybunału w dniu 21 stycznia 2013 r., w postępowaniu:

Árpád Kásler,

Hajnalka Káslerné Rábai

przeciwko

OTP Jelzálogbank Zrt,

TRYBUNAŁ (czwarta izba),

w składzie: L. Bay Larsen, prezes izby, J. Malenovský, A. Prechal (sprawozdawca), F. Biltgen i K. Jürimäe, sędziowie,

rzecznik generalny: N. Wahl,

sekretarz: M. Aleksejev, administrator,

uwzględniając pisemny etap postępowania i po przeprowadzeniu rozprawy w dniu 5 grudnia 2013 r.,

rozważywszy uwagi przedstawione:

— w imieniu OTP Jelzálogbank Zrt przez G. Gada, ügyvéd,

— w imieniu rządu węgierskiego przez K. Szíjjártó i Z. Fehéra, działających w charakterze pełnomocników,

* Język postępowania: węgierski.

- w imieniu rządu czeskiego przez S. Šindelkovą i M. Smolka, działających w charakterze pełnomocników,
- w imieniu rządu niemieckiego przez J. Kemper i T. Henzega, działających w charakterze pełnomocników,
- w imieniu rządu greckiego przez G. Alexaki i L. Pnevmatikou, działające w charakterze pełnomocników,
- w imieniu rządu włoskiego przez G. Palmieri, działającą w charakterze pełnomocnika, wspieraną przez P. Gentilego, avvocato dello Stato,
- w imieniu rządu austriackiego przez C. Pesendorfer, działającą w charakterze pełnomocnika,
- w imieniu Komisji Europejskiej przez K. Talabér-Ritz i M. van Beeka, działających w charakterze pełnomocników,

po zapoznaniu się z opinią rzecznika generalnego na posiedzeniu w dniu 12 lutego 2014 r.,

wydaje następujący

Wyrok

- 1 Wniosek o wydanie orzeczenia w trybie prejudycjalnym dotyczy wykładni art. 4 ust. 2 i art. 6 ust. 1 dyrektywy Rady 93/13/EWG z dnia 5 kwietnia 1993 r. w sprawie nieuczciwych warunków w umowach konsumenckich (Dz.U. L 95, s. 29).
- 2 Wniosek ten został złożony w ramach sporu między Á. Káslerem i H. Káslerné Rábai (zwanymi dalej łącznie „kredytobiorcami”) a OTP Jelzálogbank Zrt (zwanym dalej „Jelzálogbankiem”) w przedmiocie nieuczciwego zdaniem kredytobiorców charakteru warunku umownego dotyczącego kursu wymiany walut stosowanego do obliczania rat kredytu denominowanego w walucie obcej.

Ramy prawne

Prawo Unii

- 3 Motywy dwunasty, trzynasty, dziewiętnasty, dwudziesty i dwudziesty czwarty dyrektywy 93/13 stanowią:

„jednakże obowiązujące prawo krajowe pozwala jedynie na częściową harmonizację przepisów; niniejsza dyrektywa dotyczy w szczególności warunków umownych, które nie zostały indywidualnie wynegocjowane; państwa członkowskie w poszanowaniu postanowień traktatu [EWG] powinny mieć możliwość zapewnienia konsumentom wyższego poziomu bezpieczeństwa poprzez wprowadzenie przepisów prawa krajowego bardziej rygorystycznych niż przewidziane w niniejszej dyrektywie;

zakłada się, iż obowiązujące w państwach członkowskich przepisy ustawowe i wykonawcze, które bezpośrednio lub pośrednio ustalają warunki umów konsumenckich, nie zawierają nieuczciwych warunków; [...] użyte w art. 1 ust. 2 sformułowanie »obowiązujące przepisy ustawowe lub wykonawcze« obejmuje również zasady, które zgodnie z prawem będą stosowane między umawiającymi się stronami z zastrzeżeniem, że nie dokonano żadnych innych uzgodnień;

[...]

do celów niniejszej dyrektywy ocena nieuczciwego charakteru warunków nie będzie dotyczyła warunków określających główny przedmiot umowy oraz stosunku jakości towarów i usług do ich ceny; główny przedmiot umowy i stosunek jakości towaru do jego ceny może jednak być brany pod uwagę przy ocenie uczciwości innych postanowień umownych [...];

umowy powinny być sporządzane prostym i zrozumiałym językiem, a konsument powinien mieć faktycznie możliwość zapoznania się ze wszystkimi warunkami umowy, a wszelkie wątpliwości powinny być interpretowane na jego korzyść [...];

[...]

sądy i organy administracyjne państw członkowskich muszą mieć do swojej dyspozycji stosowne i skuteczne środki zapobiegające stałemu stosowaniu nieuczciwych warunków w umowach konsumenckich”.

4 Artykuł 1 tej dyrektywy przewiduje:

„1. Celem niniejszej dyrektywy jest zbliżenie przepisów ustawowych, wykonawczych i administracyjnych państw członkowskich odnoszących się do nieuczciwych warunków umownych w umowach zawieranych pomiędzy sprzedawcą lub dostawcą [przedsiębiorcą] a konsumentem.

2. Warunki umowy odzwierciedlające [bezwzględnie] obowiązujące przepisy ustawowe lub wykonawcze oraz postanowienia lub zasady konwencji międzynarodowych, których stroną są państwa członkowskie lub Wspólnota, zwłaszcza w dziedzinie transportu, nie będą podlegały przepisom niniejszej dyrektywy”.

5 Zgodnie z art. 3 wspomnianej dyrektywy:

„1. Warunki umowy, które nie były indywidualnie negocjowane, mogą być uznane za nieuczciwe, jeśli stoją w sprzeczności z wymogami dobrej wiary, [jeżeli wbrew wymogom dobrej wiary] powodują znaczącą nierównowagę wynikających z umowy praw i obowiązków stron ze szkodą dla konsumenta.

[...]

3. Załącznik zawiera przykładowy i niewyczerpujący wykaz warunków, które mogą być uznane za nieuczciwe”.

6 Artykuł 4 dyrektywy 93/13 został sformułowany następująco:

„1. Nie naruszając przepisów art. 7, nieuczciwy charakter warunków umowy jest określany z uwzględnieniem rodzaju towarów lub usług, których umowa dotyczy, i [z uwzględnieniem, według stanu w chwili zawierania umowy] wszelkich okoliczności związanych z wykonaniem [zawarciem] umowy oraz [...] innych warunków tej umowy lub innej umowy, od której ta jest zależna.

2. Ocena nieuczciwego charakteru warunków nie dotyczy ani określenia głównego przedmiotu umowy, ani relacji ceny i wynagrodzenia do dostarczonych w zamian towarów lub usług, o ile warunki te zostały wyrażone prostym i zrozumiałym językiem”.

7 Artykuł 5 tej dyrektywy stanowi:

„W przypadku umów, w których wszystkie lub niektóre z przedstawianych konsumentowi warunków wyrażone są na piśmie, warunki te muszą zawsze być sporządzone prostym i zrozumiałym językiem [...]”.

8 Zgodnie z art. 6 ust. 1 wspomnianej dyrektywy:

„Państwa członkowskie stanowią, że na mocy prawa krajowego nieuczciwe warunki w umowach zawieranych przez sprzedawców lub dostawców [przedsiębiorców] z konsumentami nie będą wiążące dla konsumenta, a umowa w pozostałej części będzie nadal obowiązywała strony, jeżeli jest to możliwe po wyłączeniu z niej nieuczciwych warunków”.

9 Artykuł 7 ust. 1 dyrektywy 93/13 przewiduje:

„Zarówno w interesie konsumentów, jak i konkurentów państwa członkowskie zapewnią stosowne i skuteczne środki mające na celu zapobieganie stałemu stosowaniu nieuczciwych warunków w umowach zawieranych przez sprzedawców i dostawców [przedsiębiorców] z konsumentami”.

10 Zgodnie z art. 8 tej dyrektywy:

„W celu zapewnienia wyższego stopnia ochrony konsumenta państwa członkowskie mogą przyjąć lub utrzymać bardziej rygorystyczne przepisy prawne zgodne z traktatem w dziedzinie objętej niniejszą dyrektywą”.

11 Załącznik do dyrektywy 93/13 dotyczący warunków, o których mowa w art. 3 ust. 3 tego aktu, zawiera w pkt 1 niewyczerpujący wykaz warunków, które mogą być uznane za nieuczciwe. W pkt 1 lit. j) tego załącznika wskazano warunki, które mają za przedmiot lub za skutek „umożliwienie sprzedawcy lub dostawcy [przedsiębiorcy], według własnego uznania, jednostronnej zmiany warunków bez uzasadnionego powodu wymienionego w umowie”. W pkt 1 lit. l) wspomnianego załącznika wymienione zostały warunki, które mają za przedmiot lub za skutek „umożliwienie sprzedawcy towarów lub dostawcy usług [przedsiębiorcy] podwyższenia [jego] cen bez zapewnienia konsumentowi prawa do unieważnienia umowy, jeśli [...] cena jest zbyt wysoka w stosunku do cen obowiązujących w chwili składania zamówienia”.

12 Punkt 2 tego załącznika odnosi się do zakresu jego pkt 1 lit. g), j) i l). Punkt 2 lit. b) tego załącznika wskazuje między innymi, że „[s]tosowanie lit. j) nie narusza warunków, zgodnie z którymi dostawca usług finansowych zastrzega sobie prawo do zmiany stopy procentowej płaconej przez konsumenta lub jemu należnej albo zmiany wysokości opłat za inne usługi finansowe bez wcześniejszego powiadomienia, o ile istnieje uzasadniona przyczyna takiego postępowania, pod warunkiem że dostawca usług będzie zobowiązany do jak najszybszego powiadomienia o tym drugiej strony umowy, która uzyska prawo do niezwłocznego rozwiązania umowy”. Punkt 2 lit. d) wspomnianego załącznika stanowi, że „[s]tosowanie lit. l) nie narusza warunków indeksacji cen, o ile jest to zgodne z prawem, pod warunkiem że zostanie jasno przedstawiona metoda, według której następują zmiany cen”.

Prawo węgierskie

13 Paragraf 209 kodeksu cywilnego w brzmieniu obowiązującym w chwili zawarcia umowy kredytu stanowiącej przedmiot postępowania głównego (zwanego dalej „kodeksem cywilnym”) stanowił:

„1. Ogólne warunki umów, jak również postanowienia umowy zawartej z konsumentem, które nie były indywidualnie negocjowane, są warunkami nieuczciwymi, jeżeli wbrew wymogom dobrej wiary i słuszności określają wynikające z umowy prawa i obowiązki stron w sposób jednostronny i nieuzasadniony, ze szkodą dla tej strony, która nie ustanowiła tych warunków umownych.

[...]

4. Przepisy dotyczące nieuczciwych warunków umownych nie mają zastosowania do warunków umownych, które określają główny przedmiot umowy, ani do postanowień, które określają wzajemny stosunek między świadczeniem a wynagrodzeniem.

[...]”.

14 Ze skutkiem od dnia 22 maja 2009 r. § 209 ust. 4 i 5 został znowelizowany w następujący sposób:

„4. Okoliczność, że ogólne warunki umowy lub postanowienia umowy zawartej z konsumentem, które nie były negocjowane indywidualnie, nie zostały sformułowane jednoznacznie i w sposób zrozumiały, sama w sobie uzasadnia ich nieuczciwy charakter.

5. Przepisy dotyczące nieuczciwych warunków umownych nie mają zastosowania do postanowień umownych, które określają główny przedmiot umowy, ani do postanowień, które określają wzajemny stosunek między świadczeniem a wynagrodzeniem, pod warunkiem że postanowienia te zostały sformułowane jednoznacznie i w sposób zrozumiały”.

15 Paragraf 231 tego kodeksu stanowi:

„1. Jeżeli umowa nie stanowi inaczej, dług wyrażony w pieniądzu powinien być płacony w obowiązującej prawnie walucie w miejscu wykonania zobowiązania.

2. Dług wyrażony w innej walucie lub w złocie jest przeliczany według kursu wymiany obowiązującego w miejscu i w dniu dokonania zapłaty”.

16 Zgodnie z § 237 wspomnianego kodeksu:

„1. W przypadku braku skuteczności umowy należy przywrócić stan istniejący przed jej zawarciem.

2. Jeżeli nie można przywrócić stanu istniejącego przed zawarciem umowy, sąd może stwierdzić, że umowa pozostaje skuteczna do chwili wydania orzeczenia. Bezskuteczna umowa może zostać uznana za ważną, o ile można usunąć powód jej bezskuteczności, w szczególności w umowach lichwiarskich, gdzie istnieje oczywista nierówność pomiędzy świadczeniami stron, poprzez usunięcie nieproporcjonalnej korzyści. W takich przypadkach może zostać nakazany zwrot należnego świadczenia, w danym wypadku bez świadczenia wzajemnego”.

17 Paragraf 239 kodeksu cywilnego przewiduje:

„1. W przypadku częściowej bezskuteczności umowy umowa przestaje obowiązywać tylko w przypadku, gdyby strony nie zawarły tej umowy bez jej bezskutecznej części. Przepis prawa może stanowić inaczej.

2. W przypadku częściowej bezskuteczności umowy konsumenckiej umowa przestaje obowiązywać tylko wtedy, gdy nie może być wykonana bez części pozbawionej skuteczności”.

18 Zgodnie z § 239/A ust. 1 kodeksu cywilnego:

„Strony mogą wnieść pozew o stwierdzenie bezskuteczności umowy lub któregośkolwiek z warunków umowy (bezskuteczność częściowa), bez konieczności wnoszenia tym samym o zastosowanie skutków takiej bezskuteczności”.

19 Paragraf 523 kodeksu cywilnego ma następujące brzmienie:

„1. Poprzez umowę kredytu instytucja finansowa lub inny kredytodawca zobowiązuje się do postawienia do dyspozycji dłużnika określonej kwoty pieniężnej, a dłużnik do zwrotu kwoty zaciągniętego kredytu zgodnie z postanowieniami umowy.

2. Z zastrzeżeniem odmiennych przepisów, jeżeli wierzycielem jest instytucja finansowa, dłużnik jest zobowiązany do zapłaty odsetek (kredyt bankowy)”.

Postępowanie główne i pytania prejudycjalne

20 W dniu 29 maja 2008 r. kredytobiorcy zawarli z Jelzálogbankiem umowę określaną jako „kredyt hipoteczny denominowany w walucie obcej i zabezpieczony hipoteką” (zwaną dalej „umową kredytu”).

21 Zgodnie z pkt I/1 tej umowy Jelzálogbank udzielił kredytobiorcom kredytu w wysokości 14 400 000 forintów węgierskich (HUF), przy czym „denominacji kwoty kredytu w walucie obcej dokonuje się po kursie kupna danej waluty obowiązującym w banku w dniu uruchomienia kredytu”. Zgodnie z tym pkt I/1 „po udostępnieniu środków wysokość kredytu, należne odsetki i koszty administracyjne, jak również odsetki za zwłokę i pozostałe koszty są denominowane w walucie obcej”.

22 Wysokość kredytu została ustalona na kwotę 94 240,84 franków szwajcarskich (CHF), zgodnie z kursem kupna franka szwajcarskiego stosowanym przez Jelzálogbank w momencie uruchomienia kredytu. Kredytobiorcy byli zobowiązani do zwrotu tej kwoty w terminie 25 lat poprzez spłacanie miesięcznych rat, które stawały się wymagalne czwartego dnia każdego miesiąca.

23 Na podstawie pkt II wspomnianej umowy kredyt ten był oprocentowany w wysokości 5,2%, która to stopa, powiększona o koszty administracyjne w wysokości 2,04%, odpowiadała w dniu zawarcia umowy kredytu rzeczywistej rocznej stopie oprocentowania (RRSO) 7,43%.

24 Zgodnie z pkt III/2 rzeczony umowy (zwanym dalej „warunkiem III/2”) „kredytodawca określa kwotę w HUF każdej z należnych rat według kursu sprzedaży waluty [obcej] stosowanego przez bank w dniu poprzedzającym dzień wymagalności”.

25 Kredytobiorcy wytoczyli Jelzálogbankowi powództwo, podnosząc nieuczciwy charakter warunku III/2. Twierdzili oni, że warunek ten, w zakresie, w jakim zezwala Jelzálogbankowi na obliczanie wymagalnych rat miesięcznych według stosowanego przez Jelzálogbank kursu sprzedaży danej waluty obcej, podczas gdy kwota uruchomionego kredytu została określona przez ten bank na podstawie obowiązującego w tym banku kursu kupna tej waluty, przysparza Jelzálogbankowi jednostronnej i nieuzasadnionej korzyści w rozumieniu § 209 kodeksu cywilnego.

26 Sąd pierwszej instancji uwzględnił to powództwo. Rozstrzygnięcie to zostało potwierdzone następnie w drugiej instancji. W swym wyroku sąd odwoławczy stwierdził w szczególności, że w ramach transakcji kredytowej takiej jak będąca przedmiotem rozpatrywanego przez niego sporu Jelzálogbank nie udostępniał swym klientom waluty obcej. Natomiast ustalił on, że Jelzálogbank uzależniał kwotę raty miesięcznej wyrażoną w HUF od bieżącego kursu CHF w celu dokonania indeksacji wysokości spłat kredytu uruchomionego w HUF. Jelzálogbank nie świadczy na rzecz kredytobiorców żadnej usługi kupna lub sprzedaży waluty obcej, w związku z czym nie może stosować do celów amortyzacji kredytu, jako wynagrodzenia za świadczenie usługi wirtualnej, kursu wymiany innego niż ten zastosowany przy uruchomieniu tego kredytu. Sąd ten uznał również, że warunek III/2 nie był ani jednoznaczny, ani zrozumiały, ponieważ nie pozwalał on na ustalenie, z jakich względów wprowadzono zróżnicowanie w sposobie rozliczania kredytu w zależności od tego, czy chodziło o jego odblokowanie, czy o jego amortyzację.

- 27 Jelzálogbank wniósł zatem do sądu odsyłającego kasację od wyroku wydanego w drugiej instancji. Podniósł on w szczególności, że warunek III/2 – w zakresie, w jakim pozwala na uzyskanie przychodu stanowiącego świadczenie wzajemne za posiadaną przez kredytobiorców możliwość spłaty kredytu w walucie obcej i służy pokryciu kosztów związanych z przeprowadzanymi przez instytucję kredytową na rynku operacjami mającymi na celu zakup waluty – jest objęty zakresem stosowania wyjątku przewidzianego w § 209 ust. 4 kodeksu cywilnego, w związku z czym nie ma potrzeby przeprowadzania badania rzekomo nieuczciwego charakteru tego warunku w trybie § 209 ust. 1 tego kodeksu.
- 28 Kredytobiorcy podnosili, że takie badanie należy przeprowadzić. W tym względzie twierdzili oni, że Jelzálogbank nie może powoływać się wobec nich na specyfikę praktyk bankowych i nie może przerzucać na nich kosztów tych praktyk, gdyż prowadzi to do pomieszania przychodów banku z przyznanym kredytem. Zawierając umowę kredytu, kredytobiorcy wyrazili zgodę na udostępnienie im sumy pieniężnej w walucie krajowej, a mianowicie w HUF. Warunek III/2 nie jest ponadto jednoznaczny.
- 29 Sąd odsyłający stwierdza, że w pierwszym rzędzie narzuca się pytanie, czy pojęcie warunku określającego „główny przedmiot umowy” w rozumieniu art. 4 ust. 2 dyrektywy 93/13 obejmuje każdy element świadczenia wzajemnego, należnego od kredytobiorcy w postaci świadczenia pieniężnego, w tym kwoty wynikające z różnicy w kursie wymiany walut stosowanym przy uruchomieniu kredytu i przy jego spłacie, czy też pojęciem tym objęta jest, poza udzieleniem kredytu, jedynie zapłata nominalnej stopy procentowej.
- 30 Gdyby należało dokonywać zawężającej wykładni tego pierwszego z wyjątków przewidzianych w art. 4 ust. 2 dyrektywy 93/13, należałoby następnie zbadać, czy obowiązek zapłaty wynikający z różnicy w kursie walut może zostać uznany za odnoszący się do relacji między usługą a wynagrodzeniem lub ceną, a w rezultacie za stanowiący część „wynagrodzenia” w rozumieniu art. 4 ust. 2 dyrektywy 93/13 i objęty drugim z przewidzianych w tym przepisie wyjątków.
- 31 W tych ramach powstaje również wątpliwość, czy w sytuacji gdy wynagrodzenie stanowi świadczenie wzajemne za usługę, na którą składa się kilka świadczeń, ów drugi wyjątek, aby mógł znaleźć zastosowanie, wymaga zweryfikowania, że omawiane wynagrodzenie, w tym wypadku zapłata wynikająca z różnicy w kursie wymiany, odpowiada rzeczywistej usłudze świadczonej przez bank bezpośrednio na rzecz konsumenta.
- 32 Co się tyczy ponadto wymogu, zgodnie z którym jedynie warunki „wyrażone prostym i zrozumiałym językiem” mogą zostać objęte zakresem art. 4 ust. 2 dyrektywy 93/13, sąd odsyłający uważa, że powinien on dokonywać wykładni prawa krajowego zgodnie z celami tej dyrektywy i dokonać oceny nieuczciwego charakteru warunków umownych, które nie spełniają tego wymogu, mimo że w momencie zawarcia umowy kredytu wspomniany wymóg nie był jeszcze transponowany do prawa krajowego.
- 33 Jednakże dokładny zakres tego wymogu pozostaje nieokreślony. Mógłby on być rozumiany na przykład w ten sposób, że wszystkie warunki umowne muszą być zrozumiałe z językowego i gramatycznego punktu widzenia. Jednak mógłby on także oznaczać, patrząc na to szerzej, że ekonomiczne względy zastosowania konkretnego warunku lub powiązania tego warunku z innymi warunkami tej samej umowy powinny być wyrażone w sposób jednoznaczny i zrozumiały.
- 34 Wreszcie w przypadku gdyby stwierdzono nieuczciwy charakter warunku III/2, należałoby jeszcze rozstrzygnąć, czy zasada wypływająca z art. 6 ust. 1 dyrektywy 93/13 i ustanowiona w pkt 73 wyroku w sprawie Banco Español de Crédito (C-618/10, EU:C:2012:349) znajduje zastosowanie również wtedy, gdy – jak w przypadku sprawy w postępowaniu głównym – umowa kredytu nie może dalej obowiązywać po wyłączeniu z niej wspomnianego warunku. Gdyby tak miało być, Kúria zwraca się

z pytaniem, czy owa zasada stoi na przeszkodzie temu, by sąd krajowy zmienił omawiany warunek celem usunięcia jego nieuczciwego charakteru, w szczególności zastępując go przepisem prawa krajowego o charakterze dyspozytywnym, tak jak to uczynił sąd odwoławczy.

35 W tych okolicznościach Kúria postanowił zawiesić postępowanie i zwrócić się do Trybunału z następującymi pytaniami prejudycjalnymi:

„1) Czy art. 4 ust. 2 dyrektywy [93/13] należy interpretować w ten sposób, że w przypadku zadłużenia z tytułu umowy kredytu denominowanego w walucie obcej, lecz uruchomionego w walucie krajowej, które powinno zostać spłacone przez konsumenta wyłącznie w walucie krajowej, warunek umowny dotyczący kursu wymiany walut, który nie był przedmiotem indywidualnych negocjacji, może mieścić się w zakresie pojęcia określenia głównego przedmiotu umowy?

Jeżeli nie, to czy na podstawie drugiej części art. 4 ust. 2 dyrektywy [93/13] należy przyjąć, że różnica pomiędzy kursem sprzedaży a kursem kupna [waluty] stanowi wynagrodzenie, którego stosunek do świadczonej usługi nie może być przedmiotem badania do celów oceny nieuczciwego charakteru danego warunku? Czy w tym zakresie rozstrzygające znaczenie ma fakt, czy między instytucją finansową a konsumentem rzeczywiście doszło do przeprowadzenia transakcji wymiany waluty?

2) Jeżeli art. 4 ust. 2 dyrektywy [93/13] należałoby interpretować w ten sposób, że sąd krajowy również może oceniać, niezależnie od postanowień prawa krajowego, nieuczciwy charakter warunków umownych, o których mowa w rzeczonym artykule, o ile warunki te nie zostały wyrażone prostym i zrozumiałym językiem, to czy przez ową ostatnią przesłankę należy rozumieć to, że warunki umowne powinny same z siebie być jasne i zrozumiałe dla konsumenta z gramatycznego punktu widzenia, czy też ponadto wymaga ona, by dla tego konsumenta jasne i zrozumiałe były również ekonomiczne względy zastosowania danego warunku umownego oraz powiązania tego warunku z innymi warunkami danej umowy?

3) Czy art. 6 ust. 1 dyrektywy [93/13] i pkt 73 wyroku [Banco Español de Crédito, EU:C:2012:349] należy interpretować w ten sposób, że sąd krajowy nie może zarządzić, z korzyścią dla konsumenta, skutkiem braku skuteczności nieuczciwego warunku zawartego w ogólnych warunkach zawartej z konsumentem umowy kredytu poprzez zmianę odnośnego warunku umownego i uzupełnienie umowy, jeżeli po usunięciu rzeczonego warunku umowa nie może obowiązywać na podstawie pozostałych warunków umownych? Czy w tym zakresie ma znaczenie okoliczność, że prawo krajowe zawiera przepis dyspozytywny, który w przypadku wyłączenia bezskutecznego warunku umownego reguluje daną kwestię prawną?”.

W przedmiocie pytań prejudycjalnych

W przedmiocie pytania pierwszego

36 Poprzez pytanie pierwsze sąd odsyłający zmierza w istocie do ustalenia, czy art. 4 ust. 2 dyrektywy 93/13 należy interpretować w ten sposób, że wyrażenia „określenie głównego przedmiotu umowy” oraz „relacja ceny i wynagrodzenia do dostarczonych w zamian towarów lub usług” odnoszą się także do wprowadzonego do zawartej między przedsiębiorcą a konsumentem umowy kredytu denominowanego w walucie obcej warunku, który nie był przedmiotem indywidualnych negocjacji, takiego jak ten rozpatrywany w postępowaniu głównym, zgodnie z którym do celów obliczenia rat kredytu stosowany jest kurs sprzedaży wspomnianej waluty.

- 37 Zgodnie z utrwalonym orzecnictwem zarówno względy jednolitego stosowania prawa Unii, jak i zasada równości wskazują na to, że treści przepisu prawa Unii, który nie zawiera wyraźnego odesłania do prawa państw członkowskich w celu określenia jego znaczenia i zakresu, należy zwykle nadawać w całej Unii Europejskiej autonomiczną i jednolitą wykładnię, dokonaną z uwzględnieniem kontekstu tego przepisu i celu danego uregulowania (zob. w szczególności wyrok *Fish Legal i Shirley*, C-279/12, EU:C:2013:853, pkt 42).
- 38 Powyższe odnosi się także do wyrażeń zawartych w art. 4 ust. 2 dyrektywy 93/13, ponieważ przepis ten nie zawiera żadnego wyraźnego odesłania do prawa państw członkowskich w celu określenia jego znaczenia i zakresu.
- 39 Ponadto w myśl utrwalonego orzecznictwa Trybunału ustanowiony przez dyrektywę 93/13 system ochrony opiera się na założeniu, że konsument jest stroną słabszą niż przedsiębiorca zarówno pod względem możliwości negocjacyjnych, jak i ze względu na stopień poinformowania, i w związku z tym godzi się on na warunki umowy zredagowane wcześniej przez przedsiębiorcę, nie mając wpływu na ich treść (zob. w szczególności wyrok *Caja de Ahorros y Monte de Piedad de Madrid*, C-484/08, EU:C:2010:309, pkt 27 i przytoczone tam orzecznictwo).
- 40 Zważywszy na takie gorsze położenie, dyrektywa 93/13 zobowiązuje państwa członkowskie do ustanowienia mechanizmu zapewniającego, że wszelkie warunki umowne, które nie były indywidualnie negocjowane, mogą zostać poddane kontroli do celów oceny ich ewentualnie nieuczciwego charakteru. W tym zakresie do sądu krajowego należy ustalenie, przy uwzględnieniu kryteriów określonych w art. 3 ust. 1 i art. 5 dyrektywy 93/13, czy w świetle konkretnych okoliczności konkretnego przypadku dany warunek spełnia ustanowione w tej dyrektywie wymogi dobrej wiary, równowagi i przejrzystości (zob. podobnie wyroki: *Invitel*, C-472/10, EU:C:2012:242, pkt 22; *RWE Vertrieb*, C-92/11, EU:C:2013:180, pkt 42–48).
- 41 Jednakże art. 4 ust. 2 dyrektywy 93/13 w związku z art. 8 tego aktu zezwala państwom członkowskim na przewidzenie w przepisach dokonujących transpozycji tej dyrektywy, że „ocena nieuczciwego charakteru” nie będzie dotyczyła warunków, o których mowa w tym przepisie, o ile warunki te zostały wyrażone prostym i zrozumiałym językiem. Z powyższego przepisu wynika, że określone w nim warunki nie mogą zostać poddane ocenie ich ewentualnie nieuczciwego charakteru, jednak – jak sprecyzował Trybunał – należą do dziedziny regulowanej tą dyrektywą (zob. podobnie wyrok *Caja de Ahorros y Monte de Piedad de Madrid*, EU:C:2010:309, pkt 31, 35, 40).
- 42 A zatem ponieważ art. 4 ust. 2 dyrektywy 93/13 ustanawia wyjątek od mechanizmu kontroli treści nieuczciwych warunków, przewidzianego w ramach systemu ochrony konsumentów ustanowionego w tej dyrektywie, przepis ten powinien podlegać wykładni zawężającej.
- 43 Przepis ten odnosi się w pierwszej kolejności do warunków dotyczących „określenia głównego przedmiotu umowy”.
- 44 W sprawie w postępowaniu głównym sąd odsyłający nurtuje pytanie, czy warunek III/2 – w zakresie, w jakim przewiduje, że do celów obliczenia rat kredytu denominowanego w walucie obcej stosuje się kurs sprzedaży tej waluty – stanowi „określenie głównego przedmiotu umowy” kredytu w rozumieniu wskazanego przepisu.
- 45 W tym względzie, jakkolwiek jedynie sąd odsyłający może wypowiedzieć się na podstawie konkretnych okoliczności danego przypadku w przedmiocie kwalifikacji tego warunku, to wciąż Trybunał pozostaje właściwy do wyłonienia z przepisów dyrektywy 93/13, w tym wypadku z art. 4 ust. 2 tego aktu, kryteriów, które sąd krajowy może lub musi zastosować przy rozpatrywaniu owego warunku umownego z punktu widzenia tych przepisów (zob. podobnie w szczególności wyrok *RWE Vertrieb*, EU:C:2013:180, pkt 48 i przytoczone tam orzecznictwo).

- 46 Tymczasem Trybunał orzekł już w przeszłości, że art. 4 ust. 2 dyrektywy 93/13 ma wyłącznie ustalić warunki i zakres kontroli treści warunków umownych, które nie były przedmiotem indywidualnych negocjacji i opisują podstawowe świadczenia w umowach zawartych między przedsiębiorcą a konsumentem (wyrok Caja de Ahorros y Monte de Piedad de Madrid, EU:C:2010:309, pkt 34).
- 47 Okoliczność, że warunek został wynegocjowany przez umawiające się strony w ramach przysługującej im swobody zawierania umów i na warunkach rynkowych, nie może stanowić kryterium pozwalającego na ocenę, czy ów warunek stanowi „określenie głównego przedmiotu umowy” w rozumieniu art. 4 ust. 2 dyrektywy 93/13.
- 48 W istocie, jak to również wynika z art. 3 ust. 1 dyrektywy 93/13 i z motywu dwunastego tego aktu, warunki, które były przedmiotem indywidualnych negocjacji, już z definicji nie są objęte zakresem stosowania tej dyrektywy. W rezultacie kwestia ich ewentualnego wykluczenia z zakresu stosowania wspomnianego art. 4 ust. 2 w ogóle nie powstaje.
- 49 Z kolei, zważywszy także na derogacyjny charakter art. 4 ust. 2 dyrektywy 93/13 i związaną z nim konieczność dokonywania zawężającej wykładni tego przepisu, za warunki umowy, które mieszczą się w pojęciu „określenia głównego przedmiotu umowy” w rozumieniu tego przepisu, należy uważać te, które określają podstawowe świadczenia w ramach danej umowy i które z tego względu charakteryzują tę umowę.
- 50 Natomiast warunki, które wykazują charakter posiłkowy względem warunków definiujących samą istotę stosunku umownego, nie mogą być objęte pojęciem „określenia głównego przedmiotu umowy” w rozumieniu art. 4 ust. 2 dyrektywy 93/13.
- 51 Do sądu odsyłającego należy dokonanie oceny w świetle charakteru, ogólnej systematyki i postanowień danej umowy kredytu, a także jej kontekstu prawnego i faktycznego, czy warunek określający kurs wymiany stosowany przy obliczaniu wysokości rat miesięcznych stanowi podstawowy element świadczenia dłużnika polegającego na spłacie kwoty udostępnionej przez kredytodawcę.
- 52 Artykuł 4 ust. 2 dyrektywy 93/13 odnosi się w drugiej kolejności do warunków, które dotyczą „relacji ceny i wynagrodzenia do dostarczonych w zamian towarów lub usług”, lub – zgodnie z motywem dziewiętnastym tej dyrektywy – do warunków „określających [...] stosunek jakości towarów i usług do ich ceny”.
- 53 W sprawie w postępowaniu głównym sąd odsyłający nurtuje pytanie, czy warunek III/2 – w zakresie, w jakim przewiduje, że do celów obliczania rat kredytu stosuje się kurs sprzedaży waluty obcej, mimo że zgodnie z innymi warunkami umowy kredytu uruchomiona kwota kredytu została przeliczona na walutę krajową na podstawie kursu kupna waluty obcej – przewiduje po stronie konsumenta zobowiązanie pieniężne, a mianowicie obowiązek zapłaty w ramach rat kredytu kwot wynikających z różnicy między kursem sprzedaży a kursem kupna danej waluty obcej, co może zostać zakwalifikowane jako „wynagrodzenie” za dostarczoną usługę, których wzajemny stosunek nie może być przedmiotem oceny nieuczciwego charakteru na podstawie art. 4 ust. 2 dyrektywy 93/13.
- 54 W tym względzie z art. 4 ust. 2 dyrektywy 93/13 wynika, że zakres tej drugiej kategorii warunków, w stosunku do których nie można przeprowadzić oceny ich ewentualnie nieuczciwego charakteru, jest ograniczony, ponieważ wyłączenie to dotyczy wyłącznie relacji przewidzianej ceny lub przewidzianego wynagrodzenia do dostarczonych w zamian towarów lub usług.
- 55 Jak zauważył zasadniczo rzecznik generalny w pkt 69 opinii, wyłączenie kontroli warunków umownych pod względem stosunku ceny do jakości dostarczonych towarów lub usług jest uzasadnione tym, że brak jest skali czy kryterium prawnego, które mogłyby wyznaczać granice takiej kontroli i nią kierować.

- 56 W tym kontekście Trybunał orzekł już w przeszłości, że wspomniane wyłączenie nie obejmuje warunku umownego dotyczącego zasad zmiany opłat za usługę świadczoną na rzecz konsumenta (wyrok Intel, EU:C:2012:242, pkt 23).
- 57 W niniejszej sprawie należy zaznaczyć ponadto, że ponieważ wyłączenie oceny nieuczciwego charakteru warunku jest ograniczone do relacji ceny i wynagrodzenia do dostarczonych w zamian towarów lub usług, nie może ono mieć zastosowania do przypadku podważenia asymetrii między kursem sprzedaży waluty obcej, który ma być stosowany zgodnie z tym warunkiem przy obliczaniu rat kredytu, a kursem kupna tej waluty, według którego, na podstawie innych warunków tej umowy kredytu, należało obliczyć kwotę uruchomionego kredytu.
- 58 Co więcej, wyłączenie to nie może znajdować zastosowania do warunków, które – podobnie jak warunek III/2 – ograniczają się do określenia, w celu obliczenia rat kredytu, kursu wymiany waluty obcej, w której został denominowany kredyt, nie przewidując jednak świadczenia przez kredytodawcę żadnej usługi w związku z tym obliczeniem, i nie ustalają w związku z tym żadnego „wynagrodzenia”, którego stosunek jako świadczenia wzajemnego do dostarczonej przez kredytodawcę usługi nie może być przedmiotem oceny nieuczciwego charakteru na podstawie art. 4 ust. 2 dyrektywy 93/13.
- 59 Z uwagi na powyższe odpowiedź na pytanie pierwsze winna brzmieć: art. 4 ust. 2 dyrektywy 93/13 należy interpretować w ten sposób, że:
- wyrażenie „określenie głównego przedmiotu umowy” obejmuje wprowadzony do zawartej między przedsiębiorcą a konsumentem umowy kredytu denominowanego w walucie obcej warunek, który nie był przedmiotem indywidualnych negocjacji, taki jak ten rozpatrywany w postępowaniu głównym, zgodnie z którym to warunkiem do celów obliczenia rat kredytu stosowany jest kurs sprzedaży wspomnianej waluty, jedynie pod warunkiem, że zostanie ustalone, iż wspomniany warunek określa podstawowe świadczenie w ramach danej umowy, które jako takie charakteryzuje tę umowę, przy czym ustalenia tego powinien dokonać sąd odsyłający, biorąc pod uwagę charakter, ogólną systematykę i postanowienia rozpatrywanej umowy, a także jej kontekst prawny i faktyczny;
 - tego rodzaju warunku – w zakresie, w jakim przewiduje on po stronie konsumenta zobowiązanie pieniężne w postaci obowiązku zapłaty w ramach rat kredytu kwot wynikających z różnicy między kursem sprzedaży a kursem kupna danej waluty obcej – nie można uznać za określający „wynagrodzenie”, którego stosunek jako świadczenia wzajemnego do dostarczonej przez kredytodawcę usługi nie może być przedmiotem oceny nieuczciwego charakteru na podstawie art. 4 ust. 2 dyrektywy 93/13.

W przedmiocie pytania drugiego

- 60 Poprzez swoje pytanie drugie sąd odsyłający dąży w istocie do ustalenia, czy art. 4 ust. 2 dyrektywy 93/13 należy interpretować w ten sposób, że wymóg, zgodnie z którym warunek umowny musi być wyrażony prostym i zrozumiałym językiem, winien być rozumiany jako nakazujący nie tylko, by dany warunek był jednoznaczny i zrozumiały dla konsumenta z gramatycznego punktu widzenia, ale także, by dla tego konsumenta jasne i zrozumiałe były również ekonomiczne względy zastosowania danego warunku umownego oraz jego powiązania z innymi warunkami tej umowy.
- 61 Nawet gdyby sąd odsyłający doszedł do wniosku, że w świetle odpowiedzi udzielonej na pytanie pierwsze warunek III/2 stanowi „określenie głównego przedmiotu umowy” w rozumieniu art. 4 ust. 2 dyrektywy 93/13, to ów warunek może jednak zostać zwolniony z oceny jego nieuczciwego charakteru tylko wówczas, gdy został wyrażony w sposób jednoznaczny i zrozumiały.

- 62 W celu konkretnego zagwarantowania osiągnięcia wyznaczonych w dyrektywie 93/13 celów z zakresu ochrony konsumentów każda transpozycja art. 4 ust. 2 tego aktu powinna być pełna, wobec czego zakaz dokonywania oceny nieuczciwego charakteru warunków dotyczy wyłącznie tych z nich, które zostały wyrażone prostym i zrozumiałym językiem (wyrok Caja de Ahorros y Monte de Piedad de Madrid, EU:C:2010:309, pkt 39).
- 63 Z postanowienia odsyłającego wynika jednak, że § 209 ust. 4 kodeksu cywilnego, przepis mający za cel dokonanie transpozycji art. 4 ust. 2 dyrektywy 93/13 do prawa krajowego, nie zawierał omawianego wymogu jednoznacznego i zrozumiałego wyrażenia warunku umownego.
- 64 W tym względzie należy przypomnieć, że podczas stosowania przepisów prawa wewnętrznego sąd krajowy, który rozpoznaje spór zawisły wyłącznie pomiędzy jednostkami, jest zobowiązany uwzględnić całość przepisów prawa krajowego i interpretować je tak dalece, jak to możliwe, w świetle treści oraz zamierzeń danej dyrektywy, aby uzyskać rozstrzygnięcie zgodne z wyznaczonym w niej celem (zob. w szczególności wyrok OSA, C-351/12, EU:C:2014:110, pkt 44).
- 65 W tym kontekście Trybunał uściślił również, że powyższa zasada wykładni zgodnej prawa krajowego ma pewne granice. Spoczywający na sądzie krajowym obowiązek odniesienia się do treści dyrektywy przy dokonywaniu wykładni i stosowaniu odpowiednich przepisów prawa krajowego jest bowiem ograniczony przez ogólne zasady prawa i nie może służyć jako podstawa dla dokonywania wykładni prawa krajowego contra legem (zob. w szczególności wyrok OSA, EU:C:2014:110, pkt 45).
- 66 Gdyby, zważywszy na ograniczoną w ten sposób zasadę wykładni zgodnej, sąd odsyłający miał stwierdzić, że przepis krajowy mający na celu dokonanie transpozycji art. 4 ust. 2 dyrektywy 93/13 można rozumieć w ten sposób, iż obejmuje on wymóg jednoznacznego i zrozumiałego wyrażenia warunku umownego, to nasunęłoby się następnie pytanie o zakres tego wymogu.
- 67 W tym względzie należy stwierdzić, że ten sam wymóg widnieje w art. 5 dyrektywy 93/13, który przewiduje, iż warunki umowne sporządzone na piśmie muszą „zawsze” być wyrażone prostym i zrozumiałym językiem. Motyw dwudziesty dyrektywy 93/13 precyzuje w tym kontekście, że konsument powinien mieć faktycznie możliwość zapoznania się ze wszystkimi warunkami umowy.
- 68 Wynika stąd, że ów wymóg jednoznacznego i zrozumiałego wyrażenia warunku znajduje zastosowanie w każdym wypadku, również wówczas, gdy warunek jest objęty zakresem art. 4 ust. 2 dyrektywy 93/13 i wymyka się ocenie jego nieuczciwego charakteru, o której mowa w art. 3 ust. 1 tej dyrektywy.
- 69 Z powyższego wynika również, że wymóg ten, w postaci, w jakiej został on sformułowany w art. 4 ust. 2 dyrektywy 93/13, ma ten sam zakres, co wymóg określony w art. 5 tej dyrektywy.
- 70 Tymczasem w odniesieniu do art. 5 omawianej dyrektywy Trybunał miał już okazję orzec, że przed zawarciem umowy informacja o warunkach umownych i skutkach owego zawarcia ma fundamentalne znaczenie dla konsumenta. To w szczególności na podstawie tej informacji ten ostatni podejmuje decyzję, czy zamierza związać się warunkami sformułowanymi uprzednio przez przedsiębiorcę (zob. wyrok RWE Vertrieb, EU:C:2013:180, pkt 44).
- 71 Wprowadzony w dyrektywie 93/13 wymóg przejrzystości warunków umownych nie może zatem zostać zawężony do ich zrozumiałości pod względem formalnym i gramatycznym.
- 72 Przeciwnie, jak to już zostało przypomniane w pkt 39 niniejszego wyroku, z uwagi na to, że ustanowiony przez dyrektywę 93/13 system ochrony opiera się na założeniu, iż konsument jest stroną słabszą niż przedsiębiorca między innymi ze względu na stopień poinformowania, omawiany wymóg przejrzystości musi podlegać wykładni rozszerzającej.

- 73 Co się tyczy warunku umownego takiego jak warunek III/2, który zezwala przedsiębiorcy na obliczenie wysokości należnych od konsumenta rat miesięcznych według stosowanego przez tego przedsiębiorcę kursu sprzedaży waluty obcej, co skutkuje podwyższeniem kosztów usługi finansowej obciążających konsumenta – i to, jak się wydaje, bez górnego limitu – z art. 3 i 5 dyrektywy 93/13, a także z pkt 1 lit. j) i l) oraz z pkt 2 lit. b) i d) załącznika do tej dyrektywy wynika, że do celów przestrzegania wymogu przejrzystości zasadnicze znaczenie zyskuje kwestia, czy umowa wskazuje w sposób przejrzysty powody i specyfikę mechanizmu przeliczania waluty obcej, a także związek między tym mechanizmem a mechanizmem przewidzianym w innych warunkach dotyczących uruchomienia kredytu, tak by konsument mógł przewidzieć, w oparciu o jednoznaczne i zrozumiałe kryteria, wpływające dla niego z tego faktu konsekwencje ekonomiczne (zob. analogicznie wyrok RWE Vertrieb, EU:C:2013:180, pkt 49).
- 74 Jeżeli chodzi o określoną przez warunek III/2 specyfikę mechanizmu przeliczania waluty obcej, do sądu odsyłającego należy ustalenie, czy w świetle całokształtu istotnych okoliczności faktycznych, w tym form zachęty stosowanych przez kredytodawcę w procesie negocjacji umowy i dostarczonych na tym etapie informacji, właściwie poinformowany oraz dostatecznie uważny i rozsądny przeciętny konsument mógł nie tylko dowiedzieć się o istnieniu różnicy, ogólnie obserwowanej na rynku papierów wartościowych, między kursem sprzedaży a kursem kupna waluty obcej, ale również oszacować – potencjalnie istotne – konsekwencje ekonomiczne, jakie niosło dla niego zastosowanie kursu sprzedaży przy obliczaniu rat kredytu, którymi zostanie ostatecznie obciążony, a w rezultacie także całkowity koszt zaciągniętego przez siebie kredytu.
- 75 Z uwagi na powyższe odpowiedź na pytanie drugie winna brzmieć: art. 4 ust. 2 dyrektywy 93/13 należy interpretować w ten sposób, że w przypadku warunku umownego takiego jak ten rozpatrywany w postępowaniu głównym wymóg, zgodnie z którym warunek umowny musi być wyrażony prostym i zrozumiałym językiem, powinien być rozumiany jako nakazujący nie tylko, by dany warunek był zrozumiały dla konsumenta z gramatycznego punktu widzenia, ale także, by umowa przedstawiała w sposób przejrzysty konkretne działanie mechanizmu wymiany waluty obcej, do którego odnosi się ów warunek, a także związek między tym mechanizmem a mechanizmem przewidzianym w innych warunkach dotyczących uruchomienia kredytu, tak by rzeczony konsument był w stanie oszacować, w oparciu o jednoznaczne i zrozumiałe kryteria, wpływające dla niego z tej umowy konsekwencje ekonomiczne.
- W przedmiocie pytania trzeciego*
- 76 Poprzez swoje pytanie trzecie sąd odsyłający zmierza w istocie do ustalenia, czy w sytuacji takiej jak rozpatrywana w postępowaniu głównym, w której umowa zawarta między przedsiębiorcą a konsumentem nie może dalej obowiązywać po wyłączeniu z niej nieuczciwego warunku, art. 6 ust. 1 dyrektywy 93/13 należy rozumieć w ten sposób, że sprzeciwia się on uregulowaniu krajowemu zezwalającemu sądowi krajowemu na zarządzenie skutkiem nieważności nieuczciwego warunku poprzez zastąpienie go przepisem prawa krajowego o charakterze dyspozytywnym.
- 77 W tym względzie Trybunał miał już okazję orzec, że art. 6 ust. 1 dyrektywy 93/13 należy interpretować w ten sposób, iż sprzeciwia się on przepisowi państwa członkowskiego, który zezwala sądowi krajowemu, przy stwierdzeniu nieważności nieuczciwego warunku w umowie zawartej między przedsiębiorcą a konsumentem, na uzupełnienie rzeczony umowy poprzez zmianę treści owego warunku (wyrok Banco Español de Crédito, EU:C:2012:349, pkt 73).
- 78 Z uwagi na charakter i znaczenie interesu publicznego, w którym leży ochrona konsumentów, będących stroną słabszą niż przedsiębiorca, dyrektywa 93/13 zobowiązuje państwa członkowskie, co wynika z jej art. 7 ust. 1 w związku z motywem dwudziestym czwartym tego aktu, do zapewnienia

stosownych i skutecznych środków „mając[ych] na celu zapobieganie stałemu stosowaniu nieuczciwych warunków w umowach zawieranych przez sprzedawców i dostawców z konsumentami” (zob. wyrok Banco Español de Crédito, EU:C:2012:349, pkt 68).

- 79 Otóż gdyby sąd krajowy mógł zmieniać treść nieuczciwych warunków zawartych w takich umowach, uprawnienie takie mogłoby zagrażać realizacji długoterminowego celu ustanowionego w art. 7 dyrektywy 93/13. Uprawnienie to przyczyniłoby się bowiem do wyeliminowania zniechęcającego skutku wywieranego na przedsiębiorców poprzez zwykły brak stosowania takich nieuczciwych warunków wobec konsumentów, ponieważ wciąż byłiby oni skłonni do stosowania rzeczonych warunków ze świadomością, że nawet gdyby miały one zostać unieważnione, to umowa może jednak zostać uzupełniona w niezbędnym zakresie przez sąd krajowy, tak aby zagwarantować w ten sposób interes rzeczonych przedsiębiorców (wyrok Banco Español de Crédito, EU:C:2012:349, pkt 69).
- 80 Niemniej jednak z powyższego nie wynika, że w sytuacji takiej jak omawiana w postępowaniu głównym art. 6 ust. 1 dyrektywy 93/13 stałby na przeszkodzie temu, by sąd krajowy uchylił, zgodnie z zasadami prawa zobowiązań, nieuczciwy warunek poprzez zastąpienie go przepisem prawa krajowego o charakterze dyspozytywnym.
- 81 Przeciwnie, fakt zastąpienia nieuczciwego warunku tego rodzaju przepisem – w przypadku którego, jak wynika z motywu trzynastego dyrektywy 93/13, zakłada się, że nie zawiera nieuczciwych warunków – w zakresie, w jakim dostarcza on rozwiązania, dzięki któremu umowa może dalej obowiązywać mimo wykreślenia warunku III/2 i wciąż wywoływać wiążące skutki względem stron, jest w pełni uzasadniony w świetle celu dyrektywy 93/13.
- 82 Zastąpienie nieuczciwego warunku przepisem prawa krajowego o charakterze dyspozytywnym jest bowiem zgodne z celem art. 6 ust. 1 dyrektywy 93/13, ponieważ zgodnie z utrwalonym orzecnictwem przepis ten zmierza do zastąpienia ustanowionej w umowie równowagi formalnej między prawami i obowiązkami stron równowagą rzeczywistą, pozwalającą na przywrócenie równości tych stron bez konieczności unieważnienia wszystkich umów zawierających nieuczciwe warunki (zob. podobnie w szczególności wyroki: Pereničová i Perenič, C-453/10, EU:C:2012:144, pkt 31; a także Banco Español de Crédito, EU:C:2012:349, pkt 40 i przytoczone tam orzecznictwo).
- 83 Natomiast gdyby w sytuacji takiej jak omawiana w postępowaniu głównym zastąpienie nieuczciwego warunku przepisem o charakterze dyspozytywnym nie było dopuszczalne, co zobowiązywałoby sąd do unieważnienia danej umowy w całości, konsument mógłby zostać narażony na szczególnie niekorzystne konsekwencje, skutkiem czego osiągnięcie skutku odstraszającego wynikającego z unieważnienia umowy byłoby zagrożone.
- 84 Takie unieważnienie bowiem wywiera co do zasady takie same następstwa jak postawienie pozostałej do spłaty kwoty kredytu w stan natychmiastowej wymagalności, co może przekraczać możliwości finansowe konsumenta i z tego względu penalizuje raczej tego ostatniego niż kredytodawcę, który nie zostanie przez to zniechęcony do wprowadzania takich warunków w proponowanych przez siebie umowach.
- 85 Zważywszy na powyższe rozważania, odpowiedź na pytanie trzecie winna brzmieć: art. 6 ust. 1 dyrektywy 93/13 należy interpretować w ten sposób, że w sytuacji takiej jak rozpatrywana w postępowaniu głównym, w której umowa zawarta między przedsiębiorcą a konsumentem nie może dalej obowiązywać po wyłączeniu z niej nieuczciwego warunku, przepis ten nie sprzeciwia się uregulowaniu krajowemu, które pozwala sądowi krajowemu zaradzić skutkom nieważności tego warunku poprzez zastąpienie go przepisem prawa krajowego o charakterze dyspozytywnym.

W przedmiocie kosztów

⁸⁶ Dla stron w postępowaniu głównym niniejsze postępowanie ma charakter incydentalny, dotyczy bowiem kwestii podniesionej przed sądem odsyłającym, do niego zatem należy rozstrzygnięcie o kosztach. Koszty poniesione w związku z przedstawieniem uwag Trybunałowi, inne niż koszty stron w postępowaniu głównym, nie podlegają zwrotowi.

Z powyższych względów Trybunał (czwarta izba) orzeka, co następuje:

- 1) Artykuł 4 ust. 2 dyrektywy Rady 93/13/EWG z dnia 5 kwietnia 1993 r. w sprawie nieuczciwych warunków w umowach konsumenckich należy interpretować w ten sposób, że:
 - wyrażenie „określenie głównego przedmiotu umowy” obejmuje wprowadzony do zawartej między przedsiębiorcą a konsumentem umowy kredytu denominowanego w walucie obcej warunek, który nie był przedmiotem indywidualnych negocjacji, taki jak ten rozpatrywany w postępowaniu głównym, zgodnie z którym to warunkiem do celów obliczenia rat kredytu stosowany jest kurs sprzedaży wspomnianej waluty, jedynie pod warunkiem, że zostanie ustalone, iż wspomniany warunek określa podstawowe świadczenie w ramach danej umowy, które jako takie charakteryzuje tę umowę, przy czym ustalenie tego powinien dokonać sąd odsyłający, biorąc pod uwagę charakter, ogólną systematykę i postanowienia rozpatrywanej umowy, a także jej kontekst prawny i faktyczny;
 - tego rodzaju warunku – w zakresie, w jakim przewiduje on po stronie konsumenta zobowiązanie pieniężne w postaci obowiązku zapłaty w ramach rat kredytu kwot wynikających z różnicy między kursem sprzedaży a kursem kupna danej waluty obcej – nie można uznać za określający „wynagrodzenie”, którego stosunek jako świadczenia wzajemnego do dostarczonej przez kredytodawcę usługi nie może być przedmiotem oceny nieuczciwego charakteru na podstawie art. 4 ust. 2 dyrektywy 93/13.
- 2) Artykuł 4 ust. 2 dyrektywy 93/13 należy interpretować w ten sposób, że w przypadku warunku umownego takiego jak ten rozpatrywany w postępowaniu głównym wymóg, zgodnie z którym warunek umowny musi być wyrażony prostym i zrozumiałym językiem, powinien być rozumiany jako nakazujący nie tylko, by dany warunek był zrozumiały dla konsumenta z gramatycznego punktu widzenia, ale także, by umowa przedstawiała w sposób przejrzysty konkretne działanie mechanizmu wymiany waluty obcej, do którego odnosi się ów warunek, a także związek między tym mechanizmem a mechanizmem przewidzianym w innych warunkach dotyczących uruchomienia kredytu, tak by rzeczony konsument był w stanie oszacować, w oparciu o jednoznaczne i zrozumiałe kryteria, wpływające dla niego z tej umowy konsekwencje ekonomiczne.
- 3) Artykuł 6 ust. 1 dyrektywy 93/13 należy interpretować w ten sposób, że w sytuacji takiej jak rozpatrywana w postępowaniu głównym, w której umowa zawarta między przedsiębiorcą a konsumentem nie może dalej obowiązywać po wyłączeniu z niej nieuczciwego warunku, przepis ten nie sprzeciwia się uregulowaniu krajowemu, które pozwala sądowi krajowemu zarządzić skutkom nieważności tego warunku poprzez zastąpienie go przepisem prawa krajowego o charakterze dyspozytywnym.

Podpisy